

Het ontwerpen van stedelijke ruimte

Interview met Mariet Schoenmakers

Mariet Schoenmakers is sinds 1978 als stedenbouwkundige verbonden aan de Dienst Stadsontwikkeling van de gemeente Rotterdam.

Hoe ben je na je opleiding in de praktijk terecht gekomen?

Tijdens mijn studie heb ik ook al bij verschillende buro's gewerkt. Zodoende was de overgang naar de praktijk niet zo groot toen ik na een stage hier bij Stadsontwikkeling kwam te werken. Doordat bij mij opleiding en werkervaring nogal door elkaar liepen, heb ik eigenlijk zowel op Bouwkunde, als in de praktijk m'n opleiding gehad. Voor het werk dat ik nu doe denk ik dat je op school vooral moet leren, dat stedenbouw en architectuur geen gescheiden vakgebieden zijn. Verder is het natuurlijk belangrijk dat je leert ontwerpen, maar meer nog dat je leert conceptueel te denken.

De financiële en civieltechnische kanten van de stedenbouw heb ik eigenlijk pas echt in de praktijk geleerd. Dan zie je in werkelijkheid hoe de verschillende aspecten samen één plan vormen. Of hoe één aspect alle andere kan overheersen, een gevaar, met name bij het financiële aspect.

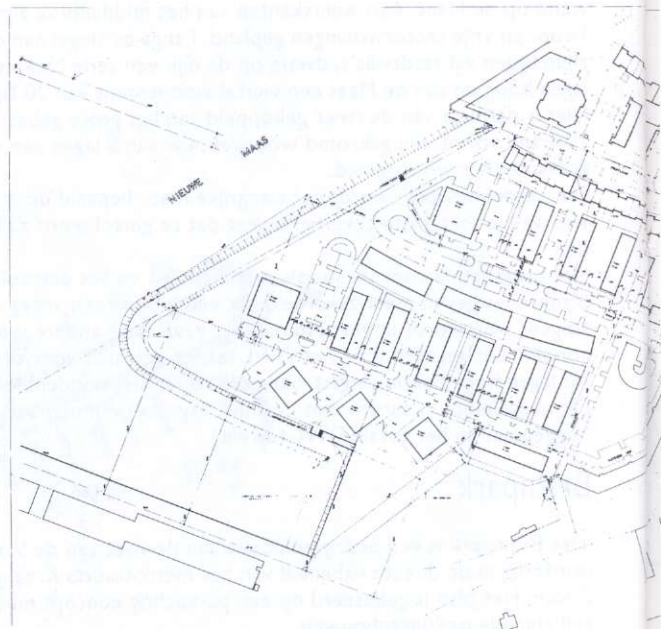
Je invloed als stedenbouwkundige op de meer uitvoeringsgerichte plannen is echter, zeker juridisch gezien, niet groot.

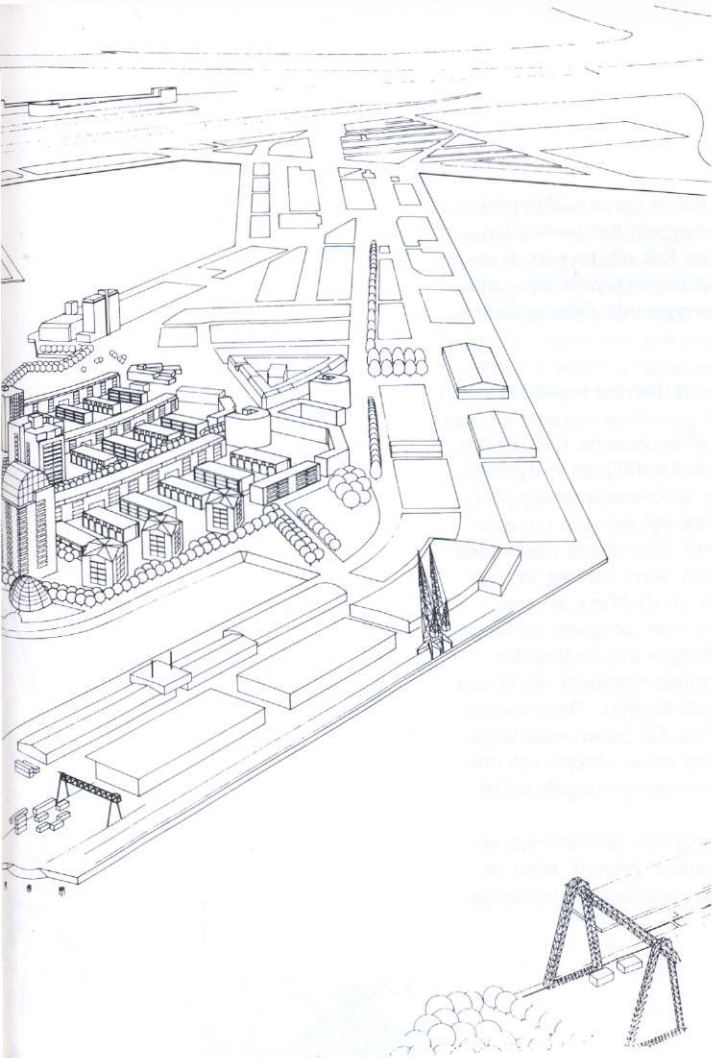
Ik besef dat je als stedenbouwkundig ontwerper slechts een indirecte invloed hebt op architecten. Dit is inderdaad een cruciaal punt. Maar stedenbouw heeft ook betrekking op de openbare ruimte. Daarom verwacht ik dat de stedenbouwkundige zich in de toekomst meer dan voorheen moet bezig houden met het ontwerpen op structuurplanniveau. Op die manier geef je de stedenbouw weer een eigen schaalniveau. Dit is een ontwikkeling die reeds in het begin van de jaren '80 zichtbaar werd, namelijk van een buurtgerichte aanpak naar een visie omtrent de totale samenhang van de stad.

Desalniettemin is het essentieel voor een stedenbouwkundige om een plan samen met een architect tot aan het bestek uit te werken. Dat is voor mij werkelijk een eye-opener geweest. Ik ben daardoor anders, realistischer, tegen het ontwerpen aan gaan kijken. Door de problemen van een architect van dichtbij te zien, heb ik ook veel beter de kwaliteiten en tekortkomingen in mijn plannen leren inzien.

Steeds meer, ook in Rotterdam, worden opdrachten van de gemeente uitbesteed aan particuliere buro's. Hoe sta jij daar als ontwerper in dienst van de gemeente Rotterdam tegenover?

Dat uitbesteden ondergaat inderdaad een steeds verdere ontwikkeling. Ik vind dat echter niet onrustbarend. Integendeel, ik ervaar het vaak als iets inspirerends omdat de werkelijke functie ligt in zowel een hogere kwaliteit, als in de discussies die het oplevert. Er ontstaan vaak nieuwe impulsen, nieuwe ideeën door. Een gemeentelijke dienst moet zich zowel presenteren als confronteren met de 'buitenwereld'. Ik waak ervoor dat ik mezelf opsluit in het gemeentelijk bestuursapparaat; mijn voeding blijft de vakontwikkeling en de vakdiscussies die daaruit voortkomen.

Katendrecht: vogelvluchtperspectief stedenbouwkundig plan

Katendrecht: stedenbouwkundig plan

Nog geen last van het bijna onvermijdelijke stedenbouwcynisme?

Daar heb ik totaal geen last van. Maar, ook al is het beroep heel leuk, je moet ook realistisch zijn en niet blijven steken in je eigen concepten. Als stedenbouwkundige van een grote, complexe stad is dat ook niet op zijn plaats.

De opgaves verschuiven en veranderen continu. Daarom is het hele leven in feite een soort van leerproces; in de praktijk moet je continu verder leren. Ik heb het idee dat ik het vak onderga als een continue ontwikkeling.

Hanteer je vaste aanknopingspunten bij het ontwerpen?

Het meest essentieel is een heldere ruimtelijke structuur die het ontwerp-probleem in een nieuwe samenhang oplost, gerelateerd aan de randvoorwaarden. Die randvoorwaarden kunnen heel fysiek zijn: een weg, een plein, water ... De topografie is het uitgangspunt. Door het aanbrengen van die heldere structuur hoop ik het plan zodanig te construeren dat het zijn intrinsieke waarde krijgt. Ik hoop op die manier dat architecten een duidelijk houvast hebben bij het uitwerken van hun (deel)plannen. Iets wat vaak een groot punt van discussie is.

De link tussen stedenbouwers en architecten is toch juist in Rotterdam getracht te bewerkstelligen door de GeSP-en (Gedetailleerde Stedenbouwkundige Plannen)?

Ik denk dat het GeSP een initiatief is geweest dat we maar beter achter ons kunnen laten. Het is zo'n beladen woord, het schept zoveel verwachtingen. Het GeSP heeft zich teveel op de architectonische uitwerking gericht en niet op de hoofdstructuren in een stad. Op deze wijze breng je de twee vakgebieden niet samen, maar je probeert het ene te laten verdwijnen in het andere.

Het stedenbouwkundig plan voor Katendrecht, dat door jou ontworpen is, wordt algemeen erkend als een GeSP. Als jijzelf blijkbaar niet zo te spreken bent over het GeSP, hoe heb je dan toch zo'n ontwerp kunnen maken? Ik ben ook niet tegen het maken van een gedetailleerd ontwerp. In het geval van Katendrecht was het ook echt nodig om tot een goed ontwerp te komen. Maar het is verkeerd om het maken van gedetailleerde plannen te institutionaliseren, zoals dat bij het GeSP dreigde te gebeuren.

Je moet trouwens ook niet vergeten het GeSP te zien in het licht van de tijd waarin het werd ontwikkeld, namelijk het einde van de jaren '70. Het gaf toen een impuls aan het stedenbouwkundig ontwerpen.

Je hebt ook een plan voor een bedrijfsterrein gemaakt, het Bedrijvenpark Rotterdam Noord-West. Wat zijn de principiële verschillen tussen Katendrecht en het Bedrijvenpark?

De plannen zijn twee programmatische uitersten. Bij het ene project (Katendrecht) zijn de hoofdingrediënten bekend, omdat het woningbouw betreft, en kan er meer op het nivo van de verkaveling en blok-opbouw gewerkt worden. Bij het bedrijvenpark zijn de ingrediënten nog onduidelijk en speelt de vraag wat het ontwerp moet gaan structureren.

Hoe heeft dat voor beide plannen uiteindelijk uitgekapt?

Je zou kunnen zeggen dat het ontwerp voor het bedrijvenpark een vrij grote flexibiliteit kent. Het moet de komende vijftien jaar verscheidene typen bedrijven en bedrijfsgroottes in zich opnemen, die voor het grootste gedeelte nog niet bekend zijn. Zodoende moest het ontwerp een zekere vrijheid in gebruik kennen. Daarom heb ik geprobeerd met behulp van het stedenbouwkundig plan met name de kwaliteit van de openbare ruimten te garanderen, onafhankelijk van de gebouwde invulling.

Het stedenbouwkundig plan tracht zo de creativiteit van ondernemer en architect te ontwikkelen. Het plan reikt de aanleidingen aan voor een bebouwing die door z'n uitstraling iets toevoegt aan de omgeving. Het gevolg is dat daarmee het stedenbouwkundig plan tastbaar wordt. Architectuur en stedenbouw gaan hier dus samen: de kwaliteit van het stedenbouwkundig geheel wordt weerspiegeld in de architectonische uitwerking.

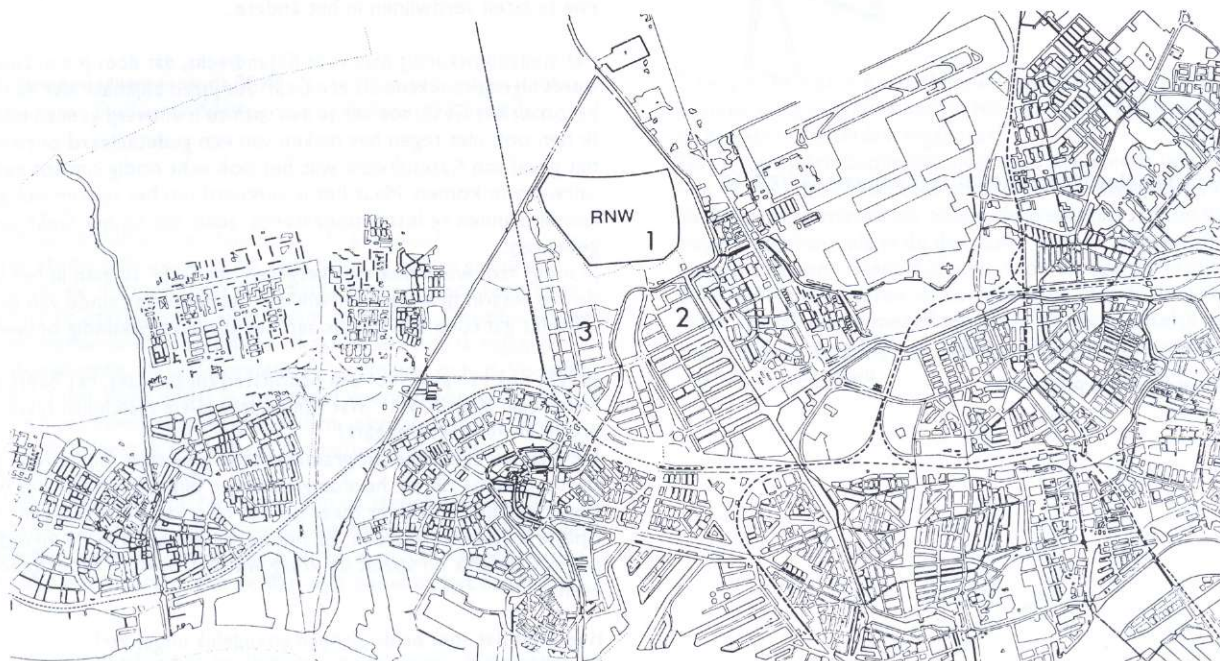
Bij Katendrecht ontstond een fasering in de bouw doordat de havens gedempt moesten worden. Daarom was het nodig een sterke unit te

ontwerpen die rekening houdt met het feit dat er op bepaalde plekken niet gebouwd kan worden. De maatvoering van het terrein luis-tert zo nauw, dat ik de verkaveling vrij precies heb uitgewerkt. Het programma was vrij zwaar, een hoge dichtheid en ingewikkelde civiel-technische eisen, wat geleid heeft tot een verregaande differentiatie in de bouwvorm en de situering daarvan.

Je moest je dus eerst gaan verdiepen in de civiel-technische beperkingen van het gebied.

Ja, ik heb veel bijeenkomsten gehad met civiel-technische specialisten en in wisselwerking met hen werden bepaalde hoofdlijnen vastgelegd vanwaaruit ik verder kon ontwerpen aan het stedenbouwkundig plan, en vice-versa zijn er een aantal civieltechnische oplossingen ontworpen vanwege de kwaliteit van het woongebied. Uitendelijk onstonden vier bebouwingszône's, met straten die in oost-west richting het verband herstellen tussen het oude Katendrecht en de Maas, en een groene noord-zuid as, die van het Buizenpark naar de speeltuin loopt. De straten in oost-west richting zijn licht gebogen om de breedte (voortkomend uit de onbebouwbare kade zones) ruimtelijk op te van-gen, en hebben als beëindiging de torens op de koppen. Deze torens vormen vanuit de stad gezien een soort skyline. De bebouwing langs de straten is zes lagen hoog. Loodrecht hierop staan blokjes van drie lagen hoog die gekenmerkt worden door een meer grondgebonden milieu.

De lange stroken langs de gebogen straten moesten aanvankelijk op aandrang van de wijkbewoners in stukken worden geknipt, maar de architect heeft in een latere fase toch het oorspronkelijke plan aangehouden.

Bedrijvenpark Rotterdam Noord-West: ligging

Omschrijving Bedrijvenpark Rotterdam Noord-West

Het bedrijvenpark ligt aan de noordwest-kant van Rotterdam en grenst aan de Spaanse Polder, Schiedam en Delft en is goed bereikbaar via de A20 en de A13 en via de luchthaven Zestienhoven.

Het bedrijvenpark valt onder het 'Uitbreidingsplan-in-hoofdzak Oost-Abts-polder' uit 1958, dat aan vrijwel het hele zuidelijke deel van de Oost-Abts-polder de bestemming 'handel en industrie' geeft. Binnen deze bestemming is bebouwing toegestaan ten behoeve van allerlei soorten bedrijven, met bijbe-horende kantoor- en magazijn gedeelten. In het gebied kunnen rechtstreeks, zonder uitwerkingsplan, bouwvergunningen worden verleend.

Met de aanleg van het bedrijvenpark wordt de verstedelijking van dit gebied een feit, en aan Rotterdam een nieuwe entree toegevoegd.

Aandacht voor de ruimtelijke kwaliteiten van de omgeving en een representa-tief uiterlijk waren uitgangspunten voor het stedenbouwkundig ontwerp.

hoofdas

fase 2

Hoe sta je eigenlijk tegenover bewonersparticipatie?

In het plan voor Katendrecht hadden de bewoners niet alleen invloed op de plattegronden van de woningen maar ook op het stedenbouwkundig plan. Ik vond bewonersparticipatie niet altijd even gemakkelijk om mee om te gaan, maar het is voor mij wel heel nuttig geweest, omdat ik tijdens het ontwerpen tegenover de bewoners steeds helder formuleren wat ik precies wilde. Daarom maakte ik mijn ontwerpproces veel bewuster mee. Voor de bewoners zelf geldt dat ze zich nu meer betrokken voelen bij hun eigen woonomgeving.

Bedrijvenpark Rotterdam Noord-West: stedenbouwkundig plan

Welke aanknopingspunten had je bij het ontwerpen van het bedrijvenpark? In feite gaat het daar om het maken van een nieuw stuk stad tussen Midden Delfland en Rotterdam-West. Die koppeling stad-land en de geïsoleerde positie van een opgespoten polder, waren uitgangspunten voor het plan. Voor de inrichting was het nodig nieuwe referenties op te zoeken, mede omdat dit het eerste nieuwe universele bedrijventerrein is dat sinds zo'n 25 jaar in Rotterdam wordt gebouwd. Voorbeelden heb ik met name gevonden in Engeland, waar men op het gebied van beeldbepaling van bedrijven en bedrijfsterreinen momenteel het verst is. Bovendien heb ik me verdiept in de huidige bedrijfsbebouwing qua typologie en architectuur, en in hoe het gebouw zich gedraagt ten opzichte van zijn directe omgeving, bijvoorbeeld parkeren, toegangen, inrichting terrein, etcetera.

Het ontwerpen vanuit beelden is voor jou blijkbaar heel belangrijk.

Ja, vanuit beelden als referentie en als dat wat visueel het programma verbeeldt, werk ik met een analyse van de problematiek eigenlijk heel associatief toe naar een ruimtelijk concept. Het heeft ook met esthetiek te maken, denk ik ... Het beeld van de drie torens op Katendrecht komt bijvoorbeeld al in mijn vroegste schetsen voor. Dat beeld, of idee, of concept, moet dus goed passen op de opgave en het programma, dit als het ware in zich opnemen. Je moet van hieruit je concept ook letterlijk zien waar te maken tegenover het ontwerp-team en ook tegenover de toekomstige gebruikers.

Loop je niet het gevaar in de loop van tijd een soort routinier in je vak te worden?

Nee. Wel krijg je steeds meer ontwerpervaring die getoetst is aan de haalbaarheid. Eigenlijk vind ik dat ik het nu pas een beetje begin te leren. Ik vind het nog steeds heel spannend om te gaan kijken hoe het plan uiteindelijk wordt uitgevoerd. Pas als ik het met eigen ogen zie krijg ik het gevoel dat het zó echt goed is. De realisering van een plan blijft voor mij het 'moment der waarheid'. Bovendien werk ik steeds weer aan andere opgaven, qua inhoud en qua schaalniveau, die je dwingen je opnieuw ergens in te verdiepen.

Ik denk, dat het belangrijk is, dat je in de loop van de tijd erin slaagt je engagement te integreren met de realiteit. Stedenbouw bevindt zich altijd op het snijvlak van beleid, planning en ontwerp. Ze zeggen wel eens 'de verbeelding aan de macht', maar dat is dan wat mij betreft wel een verbeelding die realiseerbaar is.

Bedrijvenpark Rotterdam Noord-West: zonering